

A VÍZIRIGÓ ÉSZAKI ALFAJÁNAK ELŐFORDULÁSA CSEHSZLOVÁKIÁBAN

Írta : Dr. E. Hachler (Brno)

A cseh és a külföldi irodalomban is időről időre felüti a fejét az az állítás, hogy a vízirigó északi alfaja (*Cinclus c. cinclus L.*) előfordul Csehszlovákia területén. Való igaz, hogy kerülnek kézre igen sötét példányok, melyek nagyon hasonlóak az északi alfajhoz, de szerintem azok a szerzők, akik ezeket az adatokat közlik, nem hasonlítják össze ezeket a madarakat igazi északi példányokkal, nevezetesen melyek Svédországból (Lappföld) vagy Finnországból származnak.

Prof. Rendahl szívessége folytán sikerült néhány jellegzetes északi példányhoz jutnom, és így alaposan összevethettem őket hazai madarainkkal. Vizsgálatom során a következő eredményre jutottam :

1. A fej, a nyak, a hát és a has színezetének változata olyan nagy, hogy egy nagyobb sorozatban találni igen világos színezetű változattól igen sötét színezetű változatig. A múzeumi gyűjteményekben gyakran megvilágosodik a vízirigó-bőrök színezete, főleg ha naphatásnak vannak kitéve. A rendkívüli színezetű példányok vizsgálatából származó hibaforrás kiküszöbölésére csakis az átlagos színezetű példányokat szabad összehasonlítani. Ilyen vizsgálat alapján nálunk a kárpát-balkáni alfaj él, a *Cinclus cinclus orientalis Stres.*, melynek elterjedése Csehszlovákiában Morvaország és Szlovákia ; költő alfaj továbbá a nyugati alfaj is, a *Cinclus cinclus aquaticus Bechst.* tiszta állományban. Elterjedése a nyugati Csehország, a Vltava folyótól nyugatra. A déli vízirigó (*Cinclus cinclus meridionalis Brehm*) példányai szintelenednek el leggyakrabban és legrövidebb idő alatt.

2. Ki kell emelni, hogy a mellen levő fényes gesztenyebarna örv igen variál 0,2—1,0 cm-ig a legszélesebb részen az *orientalis*-on, és a szélsőséges legnagyobb változaton megközelíti az északi alfaj színezetének mértékét is. Ezeket a sötét példányokat lehetne *ater*-variatio-nak nevezni (*C. c. orientalis* var. *ater Hachler*).

3. A sötét példányok közt sem található semmi hasonlat sem az északi és a nálunk kézrekerült egyedek között, még a szélsőséges variánsoknál sem. Ha a mellőrv csaknem hiányzik és ha a has színezete igen sötét, olyankor a hát színezete alapján kell a meghatározást végeznünk. A közép-európai példányok ezen testrészének színezete sohasem sötét, és a szürke tollak szegélyei csak feketések, de sohasem feketék, mint az északi alfajon.

4. Valamennyi példány, amelyet eddig *C. c. cinclus*-nak határoztak és kezemen átmentek, mind kivétel nélkül vagy az *orientalis*-nak vagy az *aquaticus*-nak sötét (*ater*) változatai.

5. Így nincs bizonyíték arra, hogy a *C. c. cinclus* Csehszlovákiában előfordult volna. Tehát ennek a földrajzi fajtának előfordulása nálunk igen kétséges, bár a fajtakörnek egyetlen alakja, mely vonul. Az északi fajta vonulása sohasem lépi túl déli irányba a Transbaltikum zónájának magasságát. Észak-Németországban és Angliában a helyzet egy kevéssé más, de még itt is, valamint Lengyelországban és Dániában is az északi vendégek igen ritkák. Nincs több, mint két példány, mely Varsó közelében került kézre (*Domaniewski*, 1916), és melyek valójában a törzsfajtához tartoznak.

6. Olyan vízirigók, melyek hasának színezete mélybarna és a gesztenyeszínű mellőrv a fehér torok alatt csaknem hiányzik, és mely példányokat az Alpokból említ az irodalom, nem mások, mint a *C. c. meridionalis* *Brehm* sötét változatai. *Troller* (1937) ezeket *variatio montanus* név alatt írta le. Az irodalom Spanyolországból és Portugáliából is említ *C. c. cinclus*-okat, de ezeket is mint egy önálló alfajt különítették el, *Cinclus cinclus atroventer* *Floericke*. Ezt a nézetet erősítik meg *Jordans* és *Steinbacher* (1942) kutatásai.

Végezetül engedjék meg, hogy a *C. c. meridionalis* *Brehm* alfajhoz is rövid megjegyzést fűzzek. Ez az alfaj délről behatol Közép-Európába, és a legészakibb populációi érintik Csehország déli hegységeit (Sumava) is. Magános példányok elkóborolnak Dél-Morvaországba, pl. Brno környékéről ismeretes *meridionalis* x *orientalis* színezetű példányok.

Rokitansky (1939) összehasonlította Macedonia és a Kárpátok vízirigóit, és azokat egymással azonosaknak találta. Sajnálatosan ezt az összevetést én nem tudtam megismételni. *Greschik* (1943) úgy találta, hogy a kárpáti vízirigók (Gömör, Orava) az *aquaticus*-hoz hasonlítanak, míg az erdélyiek az *orientalis*-hoz. Úgy érzem, hogy ennek a kérdésnek taglalásához még újra vissza kell térnünk.

Sur l'apparition en Tchécoslovaquie des cincles de sous-espèce nordique

Par *Émile Hachler*
docteur ès sciences naturelles
(Brno, ČSR)

Dans la littérature ornithologique tchécoslovaque ainsi que dans celle de l'étranger se trouvent de temps en temps des communications signalant l'apparition en Tchécoslovaquie des cincles de sous-espèce nordique (*Cinclus cinclus cinclus* L.) Certes, il est vrai qu'on a capturé ici quelques oiseaux d'une couleur très foncée et qui ressemblent beaucoup à la sous-espèce nordique ; nous connaissons ces cincles de la Slovaquie (Tatra, Carpathes), de la Moravie et même de la Bohême. Il me semble cependant que les auteurs de ces communications n'avaient pas jusqu'ici l'occasion de comparer les individus capturés avec les cincles nordiques incontestables, provenant par exemple de la Suède (Laponie) ou de la Finlande.

Ayant reçu, grâce à l'amabilité de Monsieur le Professeur *Rendahl*, du Naturhistoriska Riksmuseum de Stockholm quelques oiseaux typiques de la sous-espèce nordique, j'ai eu la possibilité de comparer minutieusement la coloration de ces

exemplaires avec celle de plusieurs dizaines d'oiseaux de Tchécoslovaquie. Voici les résultats de cet examen :

1. La variabilité des couleurs de plumes couvrant la tête, le cou, le dos et le ventre est telle que dans une série on pouvait distinguer des individus de nuance très claire jusqu'à très foncée. Dans les collections de musées, les exemplaires se décolorent souvent, surtout s'ils sont exposés à l'effet des rayons du soleil. Pour éliminer les types de coloration extrême, on doit comparer seulement les oiseaux ayant une coloration moyenne. A la base de cette méthode il a été constaté qu'il existe chez nous la sous-espèce carpatho-balcanique *Cinclus cinclus orientalis* Stres., habitant, la Morvie et la Slovaquie, de même que la sous-espèce occidentale *Cinclus cinclus aquaticus* Bechst., répandue dans ses formes absolument nettes dans la Bohême occidentale, à l'ouest de la rivière de Vltava. Ce sont les cincles des Alpes (*Cinclus cinclus meridionalis* Brehm) qui se décolorent le plus souvent et le plus vite.

2. Il faut souligner que la largeur de la bande mordorée qui se trouve sur le jabot, varie essentiellement de 1,0 à 0,2 centimètre quant aux parties les plus larges (chez la sous-espèce *orientalis*), et s'approche ainsi dans le cas des formes extrêmes à celle de la sous-espèce nordique. Peut-être, peut-on indiquer ces exemplaires foncés comme une variété *ater* (*Cinclus cinclus orientalis* var. *ater* Hachler).

3. Même en ce qui concerne les variétés extrêmes, on ne peut constater aucune ressemblance entre les individus de couleur foncée, capturés chez nous et les cincles nordiques. Dans le cas où la bande du jabot manque presque totalement et que la coloration du ventre est très foncée, c'est la couleur des plumes du dos qui devra servir pour base pour déterminer la sous-espèce en question. Quant aux cincles de l'Europe centrale, cette couleur-ci n'est jamais si foncée que sur les exemplaires nordiques, et les bordures des plumes grises du dos sont noirâtres et non noires, comme c'est le cas chez les individus nordiques.

4. Tous nos exemplaires de cincles, déterminés jusqu'ici comme nordiques et que j'ai vus, appartiennent — sans exception — aux formes foncées (*ater*) de la sous-espèce *orientalis* (quatre cas) ou à la sous-espèce *aquaticus* (un cas).

5. Alors, il n'y a pas de preuves exactes de l'apparition en Tchécoslovaquie des individus de la sous-espèce nordique *Cinclus cinclus cinclus* (L.). D'ailleurs, la présence de cette sous-espèce „géographique“, l'unique qui soit migratrice parmi les cincles, serait chez nous fort invraisemblable. Les cincles nordiques, pendant leur migration dans la direction du Sud, ne dépassent jamais les régions transbaltiques. En Allemagne du Nord et en Angleterre, la situation est quelque peu différente. Même ici, ainsi qu'en Pologne et au Danemark les visites d'hiver des cincles nordiques sont très rares. Nous n'avons pas la certitude que les deux oiseaux capturés près de Varsovie (*Domaniewski*, 1916) étaient en réalité des cincles nordiques.

6. Les cincles à ventre brun foncé et dépourvus presque totalement de bande mordorée sous la gorge blanche, mentionnés des Alpes comme nordiques, ne sont que les formes foncées de la sous-espèce *C. cinclus meridionalis* Brehm; Troller (1937) les a décrits comme la variété *montanus*. De même, les cincles d'Espagne et du Portugal, de couleur foncée, et auparavant nommés dans la littérature aussi nordiques, se sont récemment avérés une sous-espèce différente : *Cinclus cinclus atroventer* Floericke. Cette thèse est d'ailleurs confirmée par les travaux de Jordans et Steinbacher (1942).

Enfin, qu'il me soit permis d'ajouter une petite remarque aussi sur la sous-espèce *C. c. meridionalis* Brehm. Les individus appartenant à cette sous-espèce, passant du Sud vers le centre de l'Europe, parviennent aussi aux montagnes de la Bohême méridionale (Šumava) et quelques oiseaux solitaires pénètrent jusque dans la Moravie du Sud. Les exemplaires à robe *meridionalis* x *orientalis* sont bien connus par exemple des environs de Brno.

C'est M. le Dr. Rokitansky (1939) qui a comparé les cincles de la Macédoine avec ceux des Carpathes et qui a constaté leur ressemblance parfaite. Il est à regretter qu'il me fut impossible de répéter cette comparaison intéressante. M. Greschik (1944) trouva les cincles des Carpathes (Gömör, Orava) semblables à la sous-espèce *aquaticus*, et ceux de la Transylvanie à la sous-espèce *orientalis*. A mon avis, il est nécessaire de revenir encore une fois sur cette question.

Littérature

- Ferianc, O.*, 1941; Avifauna Slovenska. — Techn. Obzor, II., Bratislava.
- Greschik, E.*, 1944: Die Rassenfrage der in Ungarn vorkommenden Wasserschwätzer und die Rasse der Mármaroser Alpen. (Kócsag, XII—XV, 1939—42.)
- Hachler, E.*, 1945: Moravští skorci a jejich rasová příslušnost. (Čsl. Ornith, XII., c. 3., Přerov.)
- Hachler, E.*, 1947: K otázce vyskytu severských skorce (Cinclus cinclus cinclus L.) u nás. (Čas. Zem. Mus. Brno, XXXIII.)
- Hartert, E.*, 1910: Die Vögel der palaearktischen Fauna. Bd. I. 1935: Ergbd.
- Jordans, A.*, 1935: Sur Cinclus cinclus atroventer Floer. (Alauda.)
- Jordans, A.*, — *Steinbacher, J.*, 1941—42: Beiträge zur Avifauna der Iberischen Halbinsel. (Ann. Nat.-hist. Mus. Wien., Vol. 52.)
- Niethammer, G.*, 1937: Handbuch der deutschen Vogelkunde I.
- Rokitansky, G.*, 1939: Zur Verbreitung der Wasseramsel, speziell der Rasse C. c. orientalis Stres. (Ann. Nat.-hist. Mus. Wien, Vol. 49.)
- Reiser, O.*, 1939: Materialien zu einer Ornith. Balcanica. I.
- Themido, A. A.*, 1933: Aves de Portugal. (Mém. Est. Mus. Zool. Univ. Coimbra, Ser. I. no. 65.)
- Troller, J.*, 1936: Weiterer Beitrag zur Systematik der Wasseramsel. (Arch. Suisse. Orn. Vol. I.)

Нахождение северной породы оляпки в Чехословакии

Написал: доктор Э. Хаклер (Брно)

В результате часто идет речь о нахождении северной породы оляпки (*Cinclus c. cinclus* L.) на территории Чехословакии. По моему сравнительному исследованию эта порода никогда не встречалась в пределах Чехословакии. В Словакии и в Моравии высиживает порода *C. c. orientalis* STRES., а к западу от реки Влтава *C. c. aquaticus* BECHST. Мне надо указать на то, что индивидуальная вариация очень большая, особенно что касается окраски груди; и все экземпляры, определенные до сих пор как экземпляры породы *C. c. cinclus*, по моим наблюдениям оказались темными вариантами двух вышеуказанных пород. Самым южным местонахождением породы *C. c. cinclus* является во время зимних кочевок город Варшава. Я должен указать на то, что у всех пород оляпки — одна темная фаза, и эта причиняет всюду затруднения систематики. Наконец я должен указать и на то, что экземпляры породы *C. c. meridionalis* проникают через Альпы далеко в Среднюю Европу, и самые северные популяции этой породы гнездятся и в Чехословакии, в горах Шумава; и экземпляры, откочевавшие отсюда, так же, как переходы между тремя породами представляют много трудностей в систематическом исследовании. Что касается популяций оляпки, гнездящихся в Карпатах, исследования орнитологов Рокитанского и Грешика, так же, как мои исследования, закончились различными результатами. Я считаю необходимым произвести новую ревизию.